

ВІДГУК
офіційного опонента, кандидата географічних наук, доцента,
доцента кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
ЗАБЛОТОВСЬКОЇ НАТАЛІЇ ВАСИЛІВНИ
на дисертаційну роботу
СИЧУКА ОЛЕКСІЯ СЕРГІЙОВИЧА
на тему: «ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ПРИ РОЗРОБЦІ КОМПЛЕКСНИХ
ПЛАНІВ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ
ОБЛАСТІ)»
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 10 – Природничі науки, спеціальності 106 – Географія

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження та її зв'язок роботи із державними і галузевими науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертаційна робота Сичука Олексія Сергійовича присвячена актуальній для сучасної суспільної географії та практики територіального управління проблемі – виявленню й обґрунтуванню географічних аспектів розроблення комплексних планів розвитку територій громад на прикладі Одеської області. Актуальність обраної тематики визначається тим, що завершення реформи адміністративно-територіального устрою та децентралізації суттєво змінило суб'єктність територіальних громад, розширило їхні повноваження щодо управління земельними, природними, інфраструктурними та соціально-економічними ресурсами і, відповідно, посилило потребу в науково обґрунтованому просторовому плануванні.

Особливого значення проблематика дисертації набуває в умовах воєнного стану та необхідності формування передумов для повоєнного відновлення. Просторові трансформації, зміни транспортно-логістичних потоків, міграційні процеси, посилення безпекових ризиків, диспропорції в економічному розвитку, деградація земельних ресурсів та зміни у структурі землекористування вимагають від територіальних громад не формального, а комплексного й географічно диференційованого підходу до планування. У цьому контексті автор слушно наголошує, що характеристики географічного положення, системи розселення, природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічної структури, транспортної доступності та екологічного стану мають бути не лише описовими складовими планувальної документації, а безпосередніми чинниками ухвалення просторових рішень.

Вибір Одеської області як регіону дослідження є вмотивованим. Область вирізняється значною площею, приморським і прикордонним положенням, неоднорідністю природних умов, потужним транспортно-логістичним комплексом, різною інтенсивністю урбанізаційних процесів, контрастами в людинності та густоті поселень, відмінностями у спеціалізації господарства та

використанні земель. Така просторова диференціація створює достатньо репрезентативне поле для апробації суспільно-географічного підходу до комплексного планування розвитку громад.

Актуальною є також спроба автора поєднати стратегічне і територіальне планування з категорією «географічного капіталу», через яку узагальнюються природно-ресурсні, гео економічні, геостратегічні, соціально-демографічні та інші просторово детерміновані передумови розвитку території. Такий підхід відповідає сучасній тенденції переходу від секторального бачення території до інтегрованого планування, орієнтованого на сталий розвиток, якість життя населення та стійкість громад до зовнішніх викликів.

Отже, тема дисертації є своєчасною, має виразне теоретико-методичне та прикладне значення, а її суспільно-географічне спрямування відповідає сучасним завданням регіонального розвитку, просторового планування, управління територіальними громадами та повоєнного відновлення України.

Дисертаційне дослідження виконувалося в межах науково-дослідної тематики кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Стале землекористування в південному регіоні України: сучасні проблеми та шляхи вирішення» (2023–2027 рр.; № 330), а також держбюджетної науково-дослідної теми «Встановити масштабність і наслідки деградації чорноземів України в умовах сучасної зміни клімату та сільськогосподарського використання» (2020–2022 рр.; № 603). Зміст дисертації безпосередньо пов'язаний із проблематикою сталого землекористування, регіонального розвитку та просторового планування, що підтверджує її включеність у системну наукову роботу кафедри.

Ступінь обґрунтованості та достовірності положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Мета дослідження сформульована логічно та полягає у визначенні географічних аспектів розроблення комплексних планів розвитку територіальних громад, виокремленні суспільно-географічних пріоритетів і розробленні практичних рекомендацій щодо оптимізації просторового та сталого розвитку громад Одеського регіону, з поглибленою апробацією на прикладі Південнівської територіальної громади. Поставлені завдання послідовно охоплюють теоретико-методологічні засади, європейський досвід, суспільно-географічне підґрунтя просторового планування регіонів України, аналіз стратегій розвитку, виявлення територіальних диспропорцій Одеської області, дослідження землекористування та поселенської мережі Південнівської громади, а також визначення проблем управління просторовим плануванням.

Достовірність результатів забезпечується достатньо широкою інформаційною та методичною базою. Автор опрацював законодавчі й нормативно-правові акти України, регіональні стратегії розвитку, матеріали Державної служби статистики України, обласних військових адміністрацій, Міністерства розвитку громад та територій, наукові праці з регіонального

розвитку й просторового планування, а також відкриті геопросторові дані. При цьому дисертант прямо вказує на обмеження доступу до частини первинної статистичної інформації та неоднорідність даних щодо розвитку громад, що є об'єктивною проблемою досліджень воєнного періоду.

Методологічний інструментарій роботи відповідає поставленим завданням. Використано просторово-географічний, функціональний і системно-структурний підходи; загальнонаукові методи аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абстрагування та узагальнення; порівняльно-географічний метод, типізацію, групування, генералізацію, математико-статистичну обробку даних, SWOT- і PESTEL-аналізи. Важливе місце посідають картографічний та геоінформаційний методи, що реалізовані із застосуванням Microsoft Excel, CorelDRAW, QGIS, OpenRouteService та інших інструментів. Саме поєднання кількісного аналізу з просторовою візуалізацією надає роботі виразного географічного змісту.

Позитивно оцінюється проведений автором аналіз стратегій регіонального розвитку областей України за ступенем врахування особливостей розселення, транспортної доступності, природно-ресурсного потенціалу, логістичних передумов, цілей сталого розвитку та умов воєнного стану. Отримане групування дозволяє виявити відмінності у стратегічному баченні регіонів і показати, що суспільно-географічна складова просторового планування часто представлена нерівномірно.

Обґрунтованими є результати типізації адміністративних районів Одеської області за особливостями економічного розвитку. Виділення промислово-портового, прибережно-аграрного, аграрно-індустріального та переважно аграрного типів дає змогу пов'язати специфіку господарського комплексу із можливими векторами просторового розвитку. У роботі також переконливо показано, що сучасна Одеська область є внутрішньо неоднорідною за демографічними, поселенськими, економічними, інфраструктурними та природно-ресурсними параметрами, а тому потребує диференційованих планувальних рішень.

Практико-орієнтований характер дисертації найбільш виразно проявляється у дослідженні Південнівської територіальної громади. Автор аналізує її економіко-географічне положення, систему розселення, структуру землекористування, промислово-портовий, аграрний, транспортно-логістичний та рекреаційний потенціал, визначає просторово-планувальні, функціональні, інфраструктурні, екологічні та управлінські проблеми. Запропоновані рекомендації щодо спрямування розселення, зон обмеження забудови, узгодження житлового розвитку з промисловою й портовою функціями, збереження прибережних ландшафтів та оптимізації екологічного навантаження мають безпосереднє прикладне значення.

Завершальним аналітичним інструментом дисертації став PESTEL-аналіз передумов просторового планування в Одеському регіоні. Виокремлення політичного, економічного, соціального, технологічного, правового та екологічного блоків дозволило системно представити чинники, які можуть

сприяти або перешкоджати розробленню та реалізації комплексних планів. Важливо, що дисертант звертає увагу не лише на нормативне забезпечення, а й на цифровізацію управління, кадрові компетентності у сфері ГІС, демографічні деформації та екологічні ризики.

Таким чином, наукові положення, висновки та рекомендації Сичука О. С. мають достатній рівень аргументованості, спираються на репрезентативну джерельну базу та комплекс методів суспільно-географічного аналізу

Наукова новизна наукового дослідження. Наукова новизна дисертації Сичука О. С. полягає в системному суспільно-географічному осмисленні просторового планування територіальних громад та апробації відповідних підходів на матеріалах Одеської області. До результатів, отриманих уперше, автор відносить: запропонування поняття «географічного капіталу» як комплексу чинників розвитку території з урахуванням гео економічного та геостратегічного положення і перспектив використання природно-ресурсного потенціалу; аналіз стратегій регіонального розвитку областей України та їх групування за основними тенденціями; комплексну оцінку економічного розвитку адміністративних районів Одеської області з виділенням чотирьох типів; визначення векторів розвитку і відновлення районів та громад в умовах воєнного стану; виявлення суспільно-географічних передумов просторового планування громад Одеського регіону; формулювання рекомендацій для Південнівської ТГ; визначення проблем управління просторовим плануванням методом PESTEL-аналізу.

У дисертації також удосконалено науково-поняттєвий апарат вивчення просторового планування регіонів і громад та методику його суспільно-географічного дослідження. Подальшого розвитку набули суспільно-географічні підходи до вивчення комплексних планів територій громад, застосування географічних методів у просторовому плануванні та підходи до виокремлення географічних аспектів при розробленні комплексних планів. Сукупність зазначених положень свідчить про наявність у роботі самостійного наукового доробку та відповідність отриманих результатів предметному полю сучасної суспільної географії.

Стиль викладання дисертації, відповідність її тексту встановленим вимогам.

Дисертаційна робота за структурою, змістом, обсягом і оформленням відповідає встановленим вимогам до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 106 «Географія». Робота має логічну структуру. Текст дисертації викладено у науковому стилі, логічно, послідовно та аргументовано. Автор коректно використовує поняттєво-термінологічний апарат суспільної географії, регіоналістики та просторового планування. Матеріал розкрито системно.

Дисертація є самостійним дослідженням, у якому представлені авторські підходи, розрахунки, картографічні матеріали, типології, узагальнення та практичні рекомендації. Використані положення інших науковців супроводжуються бібліографічними посиланнями. Заявлена у роботі теза про дотримання академічної доброчесності загалом підтверджується характером викладу, наявністю посилань на джерела та чітким визначенням особистого внеску здобувача у публікаціях, виконаних у співавторстві.

Значущість дослідження для науки і практики та шляхи його використання.

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні суспільно-географічних засад просторового планування територій громад та в обґрунтуванні необхідності системного врахування географічних передумов у процесі підготовки стратегічної і містобудівної документації. Автор розвиває положення про взаємозв'язок природно-ресурсної, геоecологічної, економіко-географічної, соціально-географічної та картографічної складових просторового планування і пропонує використовувати поняття «географічний капітал» для узагальнення сукупності просторово зумовлених ресурсів та переваг території.

Методичне значення роботи визначається удосконаленням підходу до суспільно-географічного вивчення просторового планування територій громад. Запропонована логіка дослідження передбачає послідовний перехід від аналізу нормативно-правового та стратегічного середовища до оцінки систем розселення, демографічних параметрів, землекористування, природно-ресурсного потенціалу, соціально-економічної структури, транспортної доступності, екологічних обмежень і подальшого формулювання територіально диференційованих рекомендацій.

Практичне значення одержаних результатів є вагомим. Основні ідеї та положення роботи можуть бути використані під час актуалізації Стратегії розвитку Одеської області, розроблення програм соціально-економічного розвитку регіону та документів просторового планування територіальних громад. За матеріалами дисертації рекомендації щодо врахування географічних особливостей Південнівської міської територіальної громади були враховані у роботі над її комплексним планом. Результати дослідження використовувалися у наукових звітах кафедри географії України, ґрунтознавства і земельного кадастру Одеського національного університету імені І. І. Мечникова та впроваджені в освітній процес під час викладання дисциплін «Земельний кадастр і менеджмент земельних ресурсів», «Основи землеустрою», «Землевпорядне проектування», «Оцінка земель», а також при підготовці кваліфікаційних робіт здобувачів освіти.

Окремо слід відзначити потенційну придатність напрацьованих підходів для використання іншими територіальними громадами України. Особливо це стосується методики попередньої суспільно-географічної діагностики території, застосування SWOT- і PESTEL-аналізів, інтеграції картографічних матеріалів і

ГІС у планувальну діяльність та обґрунтування просторових рішень з урахуванням безпекових і повоєнних викликів.

Оцінка змісту дисертації та її завершеність.

Дисертаційна робота Сичука О. С. є завершеним, логічно структурованим дослідженням, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг становить 242 сторінки, з яких 173 сторінки припадає на основний текст. Список використаних джерел налічує 207 найменувань. Робота містить значну кількість таблиць, рисунків, картографічних матеріалів та додатків, що підсилюють доказовість і візуальну репрезентативність результатів.

У першому розділі «Теоретико-методологічні аспекти розробки комплексних планів розвитку територій громад в Україні» дисертант розглянув теоретико-методологічні засади просторового планування у контексті суспільної географії, проаналізував практики просторового планування у країнах Європи та охарактеризував нормативно-правове й методичне забезпечення розроблення комплексних планів територій громад в Україні. Позитивно оцінюється прагнення автора поєднати просторове планування зі сталим розвитком, раціональним землекористуванням, якістю життя населення та демократизацією планувальних процедур. На основі аналізу європейського досвіду виділено значення ландшафтно орієнтованого планування, громадської участі, картографічних матеріалів і ГІС.

Важливим результатом першого розділу є спроба концептуалізувати поняття «географічного капіталу» як комплексу природних умов і ресурсів, географічного та геополітичного положення, екологічної безпеки та інших складових географічного підґрунтя, які можуть бути використані для підвищення рівня людського розвитку громади та економічного зростання. Це поняття виступає своєрідним концептуальним містком між класичною оцінкою потенціалу території та практичними завданнями просторового планування.

Другий розділ «Географічні передумови просторового планування громад та територій в умовах реформ і воєнного стану в Україні» має виразний аналітичний характер. У ньому висвітлено вплив адміністративно-територіальної реформи та децентралізації на можливості громад, досліджено розселенські та демографічні параметри, транспортну мережу, доступність базових соціальних послуг, економічний розвиток і природоохоронну діяльність. Автор здійснює порівняння регіонів України та аналізує їхні стратегії розвитку, на підставі чого формує групи областей за особливостями стратегічного бачення просторового розвитку. Одеська область обґрунтовано розглядається як регіон, де особливе значення мають продовольча безпека, транспортно-логістичні функції, приморське положення та воєнно-безпекові фактори.

У третьому розділі «Практичні аспекти розробки комплексних планів розвитку територій громад в Україні (на прикладі Одеського регіону)»

представлено основні прикладні результати дослідження. Автор аналізує існуюче використання земель, сучасні особливості просторового планування, суспільно-географічні передумови розвитку громад та здійснює типізацію адміністративних районів Одеської області за рівнем і характером економічного розвитку. На цій основі сформульовано вектори просторового розвитку та повоєнного відновлення для різних типів територій.

Найбільш змістовним прикладним блоком є підрозділи, присвячені Південнівській територіальній громаді. Дисертант досліджує співвідношення промислового, портового, сільськогосподарського, транспортно-логістичного та рекреаційного використання території, акцентує на необхідності узгодження житлової забудови з екологічними й техногенними обмеженнями, визначає можливі полюси та вектори розвитку. Запропоновані рішення демонструють, як загальні суспільно-географічні принципи можуть бути трансформовані в конкретні просторово-планувальні рекомендації.

Завершується третій розділ визначенням основних проблем управління просторовим плануванням на основі PESTEL-аналізу. Висновки дисертації відповідають поставленим завданням, узагальнюють теоретичні та прикладні результати, розкривають географічні передумови комплексного планування і підкреслюють необхідність диференційованого підходу до розвитку громад Одеського регіону. Загалом структура роботи є логічною, а взаємозв'язок між розділами – послідовним і достатньо аргументованим.

Дотримання принципів академічної доброчесності. За результатами ознайомлення з текстом дисертації та представленими публікаціями можна констатувати, що автор послідовно посилається на використані наукові праці, нормативно-правові джерела, статистичні й картографічні матеріали. У дисертації окремо визначено особистий внесок здобувача у працях, виконаних у співавторстві. Виклад результатів має характер самостійного наукового дослідження; явних ознак некоректного використання чужих результатів, фабрикації чи фальсифікації даних під час опрацювання роботи не виявлено

Повнота викладу результатів дисертаційного дослідження та наукових положень в опублікованих працях.

Основні положення дисертації належним чином апробовані. Результати дослідження доповідалися на чотирьох наукових конференціях – двох міжнародних і двох всеукраїнських – у 2022, 2024 та 2025 роках. За темою дисертації опубліковано 8 наукових праць, з яких 2 одноосібні та 6 у співавторстві; серед них 3 статті у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 4 тези апробаційного характеру та 1 стаття, яка додатково відображає результати дисертації. Тематика публікацій охоплює географічні передумови просторового планування, територіальне планування і геопланування, розселенські параметри громад, стале землекористування та проблеми кадастрового забезпечення, що в цілому відповідає змісту дисертації.

У публікаціях, виконаних у співавторстві, визначено особистий внесок дисертанта. Кількість, обсяг і зміст наукових публікацій відповідають вимогам пункту 8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. зі змінами. Це надає автору право на публічний захист дисертації.

Дискусійні положення дисертаційного дослідження, зауваження та пропозиції.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Сичука О. С., її теоретико-методичну та прикладну спрямованість, вважаємо за доцільне висловити низку зауважень і запитань, що мають переважно дискусійний характер та можуть бути враховані у подальших дослідженнях автора:

1. У назві дисертації та в тексті роботи досить часто використовується формулювання «комплексний план розвитку території громади» або «комплексний план розвитку територій громад», тоді як у чинній нормативно-правовій площині усталеним є поняття «комплексний план просторового розвитку території територіальної громади». У першому розділі автор розмежовує «просторове планування» та «комплексний розвиток», однак термінологічна варіативність зберігається і в наступних розділах. Доцільно було б чіткіше пояснити, чи є вживане автором поняття свідомо ширшою науковою категорією, чи воно використовується як скорочений відповідник нормативного терміна. Це важливо, оскільки зміст «розвитку» та «просторового розвитку» не є цілком тотожним.

2. Безумовно цікавим теоретичним положенням роботи є введення категорії «географічний капітал». Водночас її операціоналізація в дисертації залишається дещо неповною. Автор визначає географічний капітал як комплекс геоекономічних, геостратегічних, природно-ресурсних та інших чинників, проте не пропонує інтегрального показника, системи ваг або формалізованої процедури його оцінювання. У зв'язку з цим виникає запитання: у чому полягає принципова відмінність «географічного капіталу» від близьких категорій «природно-ресурсний потенціал», «територіальний потенціал», «просторовий потенціал» чи «географічні передумови розвитку», і яким чином цю категорію можна кількісно або типологічно застосувати при підготовці конкретного комплексного плану громади?

3. Здійснена типізація адміністративних районів Одеської області за особливостями економічного розвитку є корисною для макрорегіонального узагальнення. Разом із тим теза про доцільність дотримання громадами в межах одного району спільного вектора розвитку потребує додаткової аргументації. Внутрішньорайонна неоднорідність Одеського регіону може бути досить значною за природними умовами, спеціалізацією господарства, транспортною доступністю, людністю та демографічною динамікою. На наш погляд, варто було б чіткіше

показати механізм переходу від районної типізації до диференційованих рішень для конкретних громад і перевірити стійкість виділених типів на рівні територіальних громад.

4. Практичні рекомендації апробовано переважно на прикладі Південнівської міської територіальної громади, яка має специфічне приморське, портово-промислове та транспортно-логістичне положення. Такий вибір є зрозумілим з огляду на складність просторових конфліктів цієї громади, однак постає питання репрезентативності кейсу для всієї Одеської області. Доцільним було б додатково апробувати запропонований алгоритм на громаді іншого типу – наприклад, переважно аграрній, прикордонній або периферійній. Це дозволило б переконливіше обґрунтувати універсальність методики та відокремити загальні підходи від рекомендацій, обумовлених унікальною специфікою Південнівської ТГ.

5. Автор слушно зазначає обмеженість первинної статистичної інформації, її різночасовість та неузгодженість, особливо в умовах воєнного стану. Проте в окремих аналітичних блоках робота поєднує показники, що належать до різних часових зрізів, а сучасні міграційні переміщення, чисельність внутрішньо переміщених осіб, зміни у фактичному навантаженні на соціальну й транспортну інфраструктуру характеризуються високою динамічністю. Доцільно було б детальніше описати процедуру приведення показників до порівнюваного вигляду та провести оцінку чутливості висновків до зміни вихідних даних. Це особливо важливо для практичного використання результатів у планувальних документах, термін реалізації яких становить декілька років.

6. У дисертації широко застосовано ГІС-технології та картографічний метод, що є сильною стороною дослідження. Разом із тим методичний опис геоінформаційного блоку міг би бути детальнішим: бажано чітко навести структуру геобаз даних, систему координат, правила відбору й актуалізації шарів, критерії генералізації, процедуру перевірки точності відкритих геоданих та можливість відтворення картографічних результатів іншими дослідниками. Для роботи, безпосередньо орієнтованої на комплексне просторове планування, така технологічна прозорість суттєво підсилила б методичну цінність запропонованого підходу.

7. У роботі обґрунтовано важливість громадської участі у просторовому плануванні, проте емпіричний блок переважно спирається на статистичні, картографічні та ресурсні показники. У подальших дослідженнях доцільно доповнити методику аналізом громадських обговорень, опитувань мешканців і локальних конфліктів інтересів, що посилить суспільно-географічну складову запропонованого підходу.

Висловлені зауваження не мають принципового характеру, не заперечують достовірності основних результатів і висновків дисертації та не знижують її загальної позитивної оцінки. Вони переважно окреслюють можливості подальшого поглиблення теоретичної концепції, удосконалення методики та розширення просторової апробації запропонованих підходів.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Сичука Олексія Сергійовича на тему «Географічні аспекти при розробці комплексних планів розвитку територій громад (на прикладі Одеської області)» є самостійною, завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані теоретичні та прикладні результати, що мають значення для розвитку суспільної географії, регіоналістики та практики просторового планування територіальних громад.

Дисертація характеризується актуальністю теми, логічною структурою, достатньою джерельною базою, комплексним застосуванням суспільно-географічних і геоінформаційних методів, належною апробацією та практичною спрямованістю. Сукупність отриманих результатів підтверджує наявність самостійного наукового доробку автора.

За своїм змістом і оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам п.п. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (і змінами, внесеними згідно з постановами КМУ від 21.03.2022 р. № 341, від 19.05.2023 р. № 502 та від 03.05.2024 р. № 507), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. №40 (зі змінами).

Вважаю, що Сичук Олексій Сергійович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 10 – Природничі науки за спеціальністю 106 – Географія.

Офіційний опонент:

кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії України та регіоналістики
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

Наталія ЗАБЛОТОВСЬКА

